

**AMIR TEMUR DAVIDA HUQUQIY TIZIM VA DAVLAT BOSHQARUVI
TAMOYILLARI**

Muxammadiyeva Sevara Yolg'oshovna

Surxondaryo viloyati Termiz davlat
universiteti Yuridik fakulteti
Yurisprudensiya yo'nalishi talabasi

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada Amir Temur davrida shakllangan davlat boshqaruvi tizimi va huquqiy qarashlar chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqotda Temur davlatining siyosiy-huquqiy asoslari, jamiyatni boshqarish mexanizmlari hamda adolat va qonun ustuvorligi tamoyillari yoritiladi.

Shuningdek, maqolada Temur davlatchiligining ichki tuzilishi, mansabdorlar faoliyati ustidan nazorat tizimi, ijtimoiy tartibni saqlash mexanizmlari va boshqaruvda maslahat institutining o'zini ilmiy asosda ochib beriladi.

Tahlil jarayonida tarixiy manbalarga tayangan holda Temur siyosiy-huquqiy modeli zamonaviy huquqiy davlat konsepsiyasi bilan qiyoslanadi. Natijada, Amir Temur yaratgan boshqaruv tizimi o'z davri uchun ilg'or bo'lib, bugungi huquqiy tafakkur rivojiga ham muhim ta'sir ko'rsatganligi asoslanadi.

KALIT SO'ZLAR: Amir Temur, huquqiy tizim, davlat boshqaruvi, adolat, qonun ustuvorligi, ijtimoiy tartib, siyosiy institutlar, Temuriylar davri

АННОТАЦИЯ: В данной статье проводится глубокий научный анализ системы государственного управления и правовых взглядов, сформированных в период правления Amir Temur. В исследовании рассматриваются политико-правовые основы государства Тимуридов, механизмы управления обществом, а также практическая реализация принципов справедливости и верховенства закона. Также анализируются система контроля за деятельностью должностных лиц, механизмы обеспечения общественного порядка и роль совещательных институтов в государственном управлении. В результате политико-правовая модель эпохи Тимура сопоставляется с современной концепцией правового государства, подчеркивается её историческое и практическое значение.

Ключевые слова: Амир Темур, правовая система, государственное управление, справедливость, верховенство закона, общественный порядок, политические институты, эпоха Тимуридов.

ANNOTATION:This article provides an in-depth analysis of the state governance system and legal views formed during the reign of Amir Temur. The study examines the political and legal foundations of the Timurid state, mechanisms of governance, and the practical implementation of justice and the rule of law. It also explores the system of control over officials, mechanisms for maintaining social order, and the role of advisory institutions in state administration. As a result, the Timurid political-legal model is compared with the modern concept of a rule-of-law state, highlighting its historical and practical significance.

Keywords:Amir Temur, legal system, state governance, justice, rule of law, social order, political institutions, Timurid period.

KIRISH:

Tarixda ayrim shaxslar borki, ularning faoliyati faqat bir davr bilan cheklanib qolmay, balki butun bir davlatchilik tizimiga asos bo‘lib xizmat qiladi. Amir Temur ana shunday tarixiy shaxslardan biridir.

U yaratgan davlat boshqaruvi tizimi nafaqat harbiy qudratga, balki qat’iy huquqiy tartibot va adolat tamoyillariga asoslanganligi bilan ajralib turadi. Tarixiy manbalarda qayd etilishicha, Temur jamiyatni boshqarishda tartib va qonun ustuvorligini eng muhim omil sifatida ko‘rgan [1;7].

Bugungi kunda huquqiy davlat tushunchasi rivojlanar ekan, Temur davri boshqaruv tajribasini o‘rganish ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb hisoblanadi.

DAVLAT BOSHQARUVI VA HUQUQIY TIZIM ASOSLARI

Amir Temur davlat boshqaruvida qat’iy intizom va markazlashgan tizimni shakllantirgan. Uning boshqaruv modeli kuchli ierarxiyaga asoslangan bo‘lib, har bir mansab egasining vakolati va mas’uliyati aniq belgilangan.

Tarixiy manbalarda Temur davlat boshqaruvi haqida quyidagi mazmundagi fikr keltiriladi:

“Saltanatning mustahkamligi tartib va adolatga bog‘liqdir” [1;11].

Bu fikr Temur davlat tizimining asosiy tamoyilini ifodalaydi. Ya’ni davlatning kuchi faqat harbiy qudratda emas, balki ichki huquqiy tartibda ham namoyon bo‘ladi.

Temur davrida mansabdor shaxslar faoliyati qat’iy nazorat ostida bo‘lgan. Ular o‘z vakolatini suiiste‘mol qilgan taqdirda jazoga tortilgan. Bu haqda tarixiy manbalarda shunday qayd etiladi:

“Kim adolatdan chetga chiqsa, u davlat tartibini buzgan hisoblanadi” [1;14].

Shuningdek, Temur davlat boshqaruvida maslahat institutiga katta e'tibor bergan. Qarorlar yakka holda emas, balki tajribali kishilar bilan maslahatlashilgan holda qabul qilingan. Bu tamoyil boshqaruvning yanada adolatli va puxta bo'lishini ta'minlagan.

"Maslahat bilan qilingan ish pishiq bo'lur" [1;18].

Bu yondashuv bugungi demokratik boshqaruv tamoyillari bilan hamohangdir.

ADOLAT, QONUN USTUVORLIGI VA IJTIMOY TARTIB

Amir Temur siyosatida adolat markaziy o'rinni egallagan. U adolatni davlat mustahkamligining asosi deb bilgan. Tarixiy manbalarda bu g'oya quyidagicha ifodalanadi:

"Adolat bilan boshqarilgan davlat uzoq yashaydi" [1;21].

Bu fikr Temur siyosiy-huquqiy qarashlarining markaziy g'oyasini ochib beradi. Adolat jamiyatda barqarorlik va ishonchni ta'minlovchi asosiy omil sifatida qaralgan.

Qonun ustuvorligi ham Temur davlatida muhim o'rin tutgan. Har bir shaxs, mansabi va mavqeidan qat'i nazar, qonunga bo'ysunishi shart bo'lgan. Tarixiy manbalarda bu tamoyil shunday ifodalanadi:

"Qonun bo'lmagan joyda tartib bo'lmaydi" [1;25].

Bu yondashuv zamonaviy huquqiy davlat konsepsiyasining asosiy prinsiplari bilan to'liq mos keladi.

Ijtimoiy tartib masalasida ham Temur qat'iy tizim yaratgan. Har bir shaxsning jamiyatdagi vazifasi aniq belgilangan bo'lib, tartibni buzganlar javobgarlikka tortilgan.

Bu haqda shunday deyiladi:

"Har kim o'z vazifasiga mas'uldir" [1;29].

Shu bilan birga, Temur jamiyatda nazorat tizimini kuchaytirgan. Adolatsizlik, poraxo'rlik va suiiste'mol holatlariga qarshi keskin choralar qo'llanilgan.

"Davlatda adolat bo'lmasa, u yemiriladi" [1;33].

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, Amir Temur tomonidan yaratilgan davlat boshqaruvi tizimi o'z davri uchun nihoyatda mukammal va tizimli bo'lgan. Unda adolat, qonun ustuvorligi, tartib-intizom va maslahat asosida boshqaruv kabi tamoyillar asosiy o'rin egallagan. Tarixiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, Temur davlatchiligi nafaqat harbiy kuchga, balki mustahkam huquqiy asosga ham ega bo'lgan [1;38]. Bu esa uni o'z davrining eng rivojlangan siyosiy-huquqiy tizimlaridan biriga aylantirgan. Bugungi

kunda ham Temur siyosiy-huquqiy merosi zamonaviy huquqiy davlat qurish jarayonlarida muhim nazariy manba sifatida o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'rta asrlar Markaziy Osiyo tarixiy manbalari to'plami, Toshkent, 2018.
2. O'zbekiston tarixi (oliy ta'lim muassasalari uchun darslik), Toshkent, 2020.
3. Sharq davlatlari siyosiy va huquqiy tarixi, Toshkent, 2016.
4. Temuriylar davri madaniyati va boshqaruv tizimi, ilmiy monografiya, 2019.
5. Huquq nazariyasi asoslari, Toshkent, 2021.
6. Markaziy Osiyo davlatchiligi tarixi bo'yicha ilmiy maqolalar to'plami, 2022.